

Brain-be 2.0

Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks

POLICY BRIEF

Policy Brief nr. 7

REGUIDE B2/202/P2 – De re-integratie van Belgen die terugkeren uit Syrië vanuit het perspectief van begeleidende instellingen

Dit rapport biedt een overzicht van de maatregelen voor de re-integratie van terugkeerders na hun verblijf in Syrië en laat ook professionals aan het woord over de uitdagingen die zij vaststellen en de middelen waarover zij beschikken om terugkeerders te begeleiden bij hun re-integratie in de Belgische samenleving.

Context en onderzoeksvraag(en)

Dit rapport richt zich op het perspectief van de actoren die belast zijn met de begeleiding van returnees na hun vrijlating uit de gevangenis, met bijzondere aandacht voor de zogenaamde sociale actoren, namelijk maatschappelijk werkers, preventiewerkers, imams en psychologen. Hun doel is om mensen die terugkeren uit Syrië te helpen hun dagelijks leven weer op te pakken. We hebben getracht de actoren te identificeren die bij dit proces betrokken zijn, hun rol in de re-integratie te begrijpen en hun standpunt over deze kwestie beter te doorgronden. Meer bepaald beoogt dit rapport een antwoord te geven op de volgende vragen:

1. **Hoe worden returnees begeleid na hun vrijlating uit de gevangenis? Welke maatregelen bestaan hiervoor?**
2. **Welke actoren zijn bij de re-integratie van returnees betrokken? Wat is hun visie op re-integratie? Welke strategieën en goede praktijken ontwikkelen ze?**
3. **Welke problemen stellen actoren vast in de re-integratie van de returnees? En welke problemen stellen ze vast?**

Deze studie is gebaseerd op de analyse van documenten en interviews met Belgische actoren die betrokken zijn bij de re-integratie van returnees uit Syrië, zowel op federaal, gewestelijk en gemeenschapsniveau. We hebben in totaal achtendertig interviews afgenomen met maatschappelijk werkers, preventiemedewerkers, politieagenten en imams, en twaalf interviews met betrokken families.

Belangrijkste resultaten

Een belangrijke vaststelling is dat ondervraagde professionals het belang benadrukken van regelmatige, zelfs intensieve psychosociale ondersteuning voor returnees. Verschillende bevraagde actoren verklaarden ook dat de sociale ondersteuning van de returnees in hun re-integratie in de samenleving al-bij-al beperkt blijft in vergelijking met de hogere politieke aandacht die naar deze doelgroep uitgaat. De professionals wijzen op de administratieve sancties en strafbladen die de re-integratie van returnees in de samenleving complexer maken dan die van 'traditionele' ex-gedetineerden. Ze wijzen ook op de verschillende vormen van psychosociale kwetsbaarheid waarmee deze mensen worden geconfronteerd (onder meer in verband met het posttraumatisch stresssyndroom als gevolg van hun verblijf in een oorlogsgebied). Verschillende bevraagde professionals wijzen op de kwetsbaarheid van de families, die vaak al getraumatiseerd zijn door het vertrek van hun kinderen, de sterfgevallen en de daaropvolgende politie- en administratieve maatregelen, en die niet altijd in staat zijn om hun kinderen te ondersteunen. De

ondervraagde professionals wijzen echter op het zeer uiteenlopende profiel van de returnees, die vaak een sterk verlangen naar re-integratie in de samenleving uiten, wat vaak is begonnen met een besluit om terug te keren uit een oorlogsgebied en een desillusie ten aanzien van de gewapende strijd. De ondervraagde professionals wijzen ook op de grote diversiteit aan profielen onder de returnees en benadrukken het belang van ondersteuning "per geval". Hoewel returnees – omwille van hun status als veroordeelde "terroristen" – net meer aandacht krijgen dan klassieke oud-gedetineerden, wijst ook ons onderzoek meer algemeen op een grotere lacune en zorgnood voor oud-gedetineerden in hun reïntegratie in de maatschappij.

Een tweede opmerking betreft de aard van de ondersteuning. Alle ondervraagde case managers en professionals benadrukten het belang van het de-exceptionaliseren en individualiseren van de ondersteuning van returnees, met de nadruk op de menselijke en individuele dimensie van deze ondersteuning. Ze maakten ook melding van een aanpassingsperiode in hun relatie met deze zeer gemediatiseerde en gecontroleerde groep vooraleer ze met de nodige objectiviteit naar deze specifieke doelgroep konden kijken. Uit de gesprekken blijkt dat de casemanagers een grote betrokkenheid vertonen bij het welzijn van hun cliënten en vaak verder gaan dan de formele grenzen van hun mandaat om hen te ondersteunen. Deze vertrouwensband wordt als essentieel beschouwd voor de samenwerking en er worden verschillende strategieën geactiveerd om deze in stand te houden: prioritering van gevallen, transparantie over hun rol en verwachtingen, overleg bij overdracht van de begeleiding en beperking in de informatiedeling. De geïnterviewden maken ook melding van momenten van machteloosheid tegenover administratieve obstakels (zoals veiligheidsseiningen) of het verlies van de nationaliteit. Sommigen zetten de begeleiding van returnees zonder verblijfsvergunning om die redenen ook stop, ook om hen geen valse hoop te geven.

Een derde vaststelling betreft de diversiteit in het aantal initiatieven die er in België bestaan. Ten eerste is er een verschil tussen Vlaanderen en de Franstalige Gemeenschap. Terwijl de hulp aan returnees in Vlaanderen gekenmerkt wordt door een gedecentraliseerde aanpak (met uitzondering van CAW Limburg, die op regionaal niveau werkt), is deze aan Franstalige zijde veel meer gecentraliseerd doorheen het bestaan van organisaties zoals CAPREV. Op gemeentelijk niveau is de ondersteuning erg gevarieerd en verschilt van stad tot stad. Terwijl sommige gemeenten – voornamelijk Vlaamse gemeenten met een groot aantal returnees – via hun preventiediensten investeren in regelmatige ondersteuning van returnees, zijn deze diensten in andere gemeenten minder ontwikkeld. Sommigen wezen ook op het gebrek aan een totaalbeeld van het aantal actoren dat betrokken is bij verschillende aspecten van het leven (werk, huisvesting, OCMW) of in de gemeenten, wat de overdracht van informatie of de opvolging bemoeilijkt. Verschillende respondenten merkten op dat ze telkens opnieuw de specifieke behoeften van hun cliënten moesten onderzoeken en veel tijd verloren in gepaste gesprekpartners te zoeken. Deze ervaring leefde vooral bij case managers die op gemeentelijk niveau zijn verankerd en niet altijd in contact staan met collega's in andere gemeentes of actoren uit andere levensdomeinen. Deze vaststelling lijkt aan te duiden dat pogingen tot coördinatie die bestaan op regionaal niveau, niet altijd doorsluipen op lokaal niveau. Hoewel de LIVC in theorie zijn opgezet als overlegorganen tussen verschillende actoren, zorgt de nadruk op veiligheidskwesties ervoor dat niet elke actor hieraan wenst deel te nemen en/of de informatiedeling over een welbepaalde casus beperkt. Een uitzondering op deze vaststelling is CAPREV, dat dankzij haar multidisciplinaire samenstelling als een geïntegreerd opvolgingsorgaan fungeert. De ondervraagde professionals benadrukten de waarde van deze multidisciplinaire samenwerking.

Wat ten slotte de re-integratie van de returnees zelf betreft, benadrukten de ondervraagde actoren dat de returnees met wie ze werken vooral de draad van hun leven wensen terug op te pikken en "de bladzijde hebben omgeslagen". Zij wijzen ook op de dringende noden van returnees: een baan vinden, toegang krijgen tot opleiding en de gerechtelijke en politieke beperkingen in verband met hun strafblad kunnen opheffen. Niettemin wijzen de professionals ook op verschillende drempels in de re-integratie. De eerste achtervolgt het strafblad en het stigma rond de veroordeling als voormalige "terrorist" de returnees nog lang na hun vrijlating en in hun zoektocht naar werk en/of een woning. Een tweede drempel is de intrekking van de nationaliteit, die door alle ondervraagden wordt beschouwd als een absurd beleid dat geen ander doel dient dan wraak. Een laatste drempel is de psychosociale kwetsbaarheid van veel returnees en hun families. Verschillende geïnterviewde professionals wijzen op de kwetsbaarheid van het gezinssysteem, dat vaak verzwakt is door jarenlange afwezigheid en gerechtelijke procedures. Sommigen benadrukken het belang van maatregelen die niet alleen de returnees, maar ook hun families ondersteunen.

Conclusie en aanbevelingen

Een eerste reeks aanbevelingen betreft de ondersteuning van returnees en ex-gedetineerden op lokaal niveau. Een van de belangrijkste conclusies van ons rapport is dat de kwestie van de returnees een meer algemene tekortkoming aan het licht brengt: het gebrek aan ondersteuning na de gevangenisstraf. Ironisch genoeg zorgt het label als "terroristisch" ervoor dat returnees extra opvolging en begeleiding krijgen, die ook sociaal van aard is, en die doorgaans ontbreekt voor oud-gedetineerden. Dit onderzoek heeft dan ook meer licht geworpen op het algemeen gebrek aan en nood voor begeleiding voor oud-gedetineerden.

- **Aanbeveling 1:** Structureer en versterk de lokale coördinatie voor de re-integratie van ex-gedetineerden en returnees op verschillende gebieden van het leven (psychosociaal, zoeken naar werk, huisvesting), buiten het kader van veiligheid en de strijd tegen radicalisering.
- **Aanbeveling 2:** Bouw een vertrouwensnetwerk op tussen lokale autoriteiten, returnees en hun families met behulp van vertrouwenspersonen (bijvoorbeeld imams of adviseurs) of voormalige returnees.
- **Aanbeveling 3:** Vorm eerstelijnsactoren (lokale politie, maatschappelijk werkers, leerkrachten, sociaal-educatieve begeleiders) om gevoelig te zijn voor de persoonlijke en interpersoonlijke trauma's van returnees en ex-gedetineerden.
- **Aanbeveling 4:** Vorm eerstelijns werkers om inzicht te krijgen in de administratieve sancties die gepaard gaan met terrorismezaken en die negatieve gevolgen hebben die verder gaan dan het "traditionele" strafblad (zoals een verbod om een bankrekening te openen, te reizen, enz.).

Een tweede reeks aanbevelingen heeft betrekking op de ondersteuning van de families van returnees. Onze studie beschrijft de centrale rol die families spelen in het re-integratieproces van returnees. Zij zijn vaak de eerste bron van niet-institutionele ondersteuning, helpen de betrokkenen bij het zoeken naar huisvesting en werk, en vangen bij hun terugkeer vaak minderjarigen op als pleeggezinnen. Ondanks deze essentiële betrokkenheid genieten gezinnen geen specifieke ondersteuningsmechanismen. Ze raken geïsoleerd, worden geconfronteerd met vormen van sociale stigmatisering en in sommige gevallen met gerechtelijke vervolging (met name voor financiering van terrorisme wanneer ze geld hebben gestuurd naar familieleden in het buitenland). Deze moeilijkheden worden nog verergerd door psychosociale kwetsbaarheden die verband houden met het trauma dat zij bij hun vertrek hebben opgelopen, het verlies van dierbaren en de langdurige onzekerheid. Het gebrek aan institutionele erkenning en ondersteuning vergroot hun kwetsbaarheid en beperkt hun vermogen om een actieve rol te spelen bij de re-integratie.

- **Aanbeveling 5:** Bied ondersteuning via de sociale diensten (OCMW), met bijzondere aandacht voor trauma's, administratieve formaliteiten en sociale uitsluiting.
- **Aanbeveling 6:** Maak gezinsgesprekken of gezinsbegeleiding mogelijk om de veerkracht van gezinnen te versterken.

Een laatste reeks aanbevelingen is gericht op het versterken van de lokale hefboomen voor re-integratie. Het gaat hierbij vooral om het versterken van het bestaande personeelsbestand en het verbeteren van de coördinatie tussen de verschillende diensten die betrokken zijn bij de begeleiding van returnees. Hoewel er inspanningen zijn geleverd om ondersteuning beter op elkaar af te stemmen, blijkt uit ons onderzoek dat professionals in het veld nog steeds te maken hebben met gefragmenteerde en soms onduidelijke systemen.

- **Aanbeveling 7:** Bied extra regionale financiële steun aan lokale overheden voor de begeleiding van returnees en ex-gedetineerden die ervoor kiezen zich in een bepaalde gemeente te vestigen. De middelen worden momenteel niet evenredig verdeeld.
- **Aanbeveling 8:** Zorg voor een beter en geactualiseerd overzicht van de professionals die returnees begeleiden in de verschillende levensdomeinen en in verschillende gemeenten (huisvesting, werk, OCMW) door een register van professionals aan te leggen. Dit kan gebeuren via een lokale coördinator of door het takenpakket van de lokale preventiewerkers uit te breiden.
- **Aanbeveling 10:** Zorg ervoor dat multidisciplinaire overlegplatformen op lokaal niveau, doorgaans de LIVC-R, (meer) aandacht besteden aan het evenwicht tussen het sociale aspect van re-integratie en het veiligheidsaspect ervan.
- **Aanbeveling 11:** Maak samenwerking en de oprichting van een uitwisselingsnetwerk mogelijk tussen personen die de re-integratie van returnees op gemeentelijk niveau ondersteunen, buiten de LIVC-R om.
- **Aanbeveling 13:** Maak samenwerking en netwerken mogelijk tussen professionals over de taalgrens heen.

Meer informatie

Fadil, N. & Sakhi, M. (2025) *De re-integratie van Belgen die terugkeren uit Syrië vanuit het perspectief van socio-preventieve actoren*, Leuven: KU Leuven

Contactgegevens

Contact

Naam, voornaam: Fadil, Nadia

Instelling/Afdeling: KU Leuven, Departement van Sociale en Culturele Antropologie

E-mail: nadia.fadil@kuleuven.be

Naam, voornaam: Sakhi, Montassir

Instelling/Afdeling: KU Leuven, Departement van Sociale en Culturele Antropologie

E-mail: montassir.sakhi@kuleuven.be